

Ugdymo programos įtaka sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams

Romualdas Malinauskas

Profesorius socialinių mokslų daktaras
Lietuvos kūno kultūros akademijos
Pedagogikos ir psichologijos katedra
Baltų pr. 3–31, LT-48261 Kaunas
Tel. (8 37) 23 15 60
El. paštas r.malinauskas@lkka.lt

Šarūnas Šniras

Docentas socialinių mokslų daktaras
Lietuvos kūno kultūros akademijos
Pedagogikos ir psichologijos katedra
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Tel. (8 683) 4 63 71
El. paštas SarunasSniras@one.lt

Ugdumuju eksperimentu atskleista ugdymo programos įtaka sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams. Eksperimento metu taikytos pedagoginio poveikio priemonės turėjo teigiamą įtaką moksleivių situaciniams įgūdžiams: mokėti atsisakyti, reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, mokėti baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti, šių įgūdžių lygis po ugdomosios programos pakilo.

Pagrindiniai žodžiai: situaciniai socialiniai įgūdžiai, ugdymo programa, sportuojantys moksleiviai.

Pastaruoju metu nemaža dėmesio yra skiriama sportuojančių moksleivių socialinių įgūdžių tyrimams (Gard, Meyenn, 2000; Loughhead, Leith, 2001; Stephens, 2001; Šniras, 2002; 2004; Šniras, Malinauskas, 2004; 2004a). Užsienio autorių (Gard, Meyenn, 2000; Loughhead, Leith, 2001; Stephens, 2001) darbuose dažniausiai yra nagrinėjami bendravimo ir užtikrinto elgesio įgūdžiai. Mūsų darbuose buvo nagrinėjami sportuojančių moksleivių esminiai socialiniai įgūdžiai (Šniras, 2001). Vis dėlto daugiausia dėmesio skiriama dorovinių įgūdžių tyrimams (Eisenberg, Zhou, Koller, 2001; Martišauskienė, 2001; Aramavičiūtė, 2002; 2004; Šniras, 2002; Šniras, Malinauskas, 2001; 2004; 2004a; Šniras, Malinauskas, 2005). Pasižymėjusi tyrimų, kuriuose būtų nustatomi vadinamieji situaciniai socialiniai įgūdžiai. *Situ-*

aciniai socialiniai įgūdžiai – tai įgūdžiai, reikalingi tik tam tikromis gyvenimo situacijomis, pavyzdžiui: mokėti atsisakyti, reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, mokėti džiaugtis būti pagirtam, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti. Situacinių socialinių įgūdžių tyrimas aktualus ir todėl, kad būtent šie įgūdžiai labiausiai pagerina asmens veiklos socialinius rezultatus: padeda turėti daugiau draugų, būti labiau populiariam ir kitų mėgstamam, veiksmingai spręsti problemas ir greičiau įveikti pasitaikančius gyvenimo sunkumus.

Manome, kad ypač stokojama publikacijų, kuriose nagrinėjami ne pavieniai situaciniai socialiniai įgūdžiai, o jų kompleksas. Galima paminėti tik vieną kitą tokio pobūdžio darbą

(pvz., Susan, Jeffrey, Weena, 2003; Šniras, 2004), todėl tikslinga atkreipti dėmesį į sportuojančių moksleivių situacinių įgūdžių tyrimo klausimus. Būtų galima paminėti žvalgomuosius tyrimus, kurie atskleidė įvairių pavienių situacinių socialinių įgūdžių reikšmę. Mokslo darbuose gana dažnai pabrėžiamas empatijos, padedančios kurti palankius tarpasmeninius santykius, vaidmuo (Erera, 1997; Crutchfield, Baltimore, Felfeli, Worth, 2000).

Atskleista, kai sportuojantys moksleiviai nestokoja susivaldymo, mokėjimo prieštarauti įgūdžių, tai jiems geriau pavyksta įveikti agresijos apraiškas, sutartinai veikti, siekiant bendrų tikslų (Stephens, 2001). Žvalgomųjų tyrimų rezultatai parodė, kad esant nepakankamam mokėjimui atsiprašyti, pripažinti klydus, gali išryškėti neigiami egocentrizmo, priešiško ar uždarmo bruožai, galintys griauti visos komandos darnią veiklą (Ложкин, Ласькова, 2000; Ommundsen, Roberts, Lemyre, Treasure, 2003).

Sportuojančių moksleivių tyrimai (Duquin, 1984) parodė, kad tokie situaciniai įgūdžiai, kaip antai: mokėti pakalbėti, mokėti baigti pokalbį, paprašyti pagalbos gerina asmeninius sportuojančių moksleivių santykius ir padeda pasiekti geresnių rezultatų tiek sporto, tiek socialinėje aplinkoje.

Mokslo darbai (pavyzdžiui, Quatman, Swanson, 2002) parodė, kad sunkiausiai yra ugdyti įgūdį pasakyti, ką jauti, nes pasakymas, ką jauti, padeda geriau save pažinti, padeda susigyventi su savo jausmais ir prisiimti atsakomybę už juos. Todėl galima pagrįstai kelti tokią prielaidą: jei sportuojančių moksleivių situaciniai socialiniai įgūdžiai yra ugdomi, tai sporto komandoje turėtų vyrauti palankesnis psichologinis klimatas, o tai turėtų skatinti komandos sutelktumą, sportuojančių moksleivių iniciaty-

vą. Būtų galima kelti ir papildomus klausimus: kokie situaciniai socialiniai įgūdžiai turi būti ugdomi, ar situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programos yra efektyvios sportuojantiems moksleiviams?

Ypač aktualus yra situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programos veiksmingumo klausimas, nes kai kurie autoriai (Hardy, Jones, 1994) skeptiškai vertina tokio pobūdžio programų veiksmingumą, todėl aktuali mūsų **darbo mokslinė problema**: ar situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programa daro veiksmingą įtaką sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams?

Šiai mokslinei problemai spręsti kaip teorinis pagrindas pasirinkta socialinio išmokimo teorija, teigianti, kad tokie socialiniai veiksniai – kitų asmenų (mūsų atveju – sporto pedagogo) elgesio stebėjimas yra svarbūs mokymuisi ir veiklai. Stebint ir modeliuojant kitų elgesį socialinėje grupėje, į kurią asmenį įtraukia mėgstama veikla, galima išugdyti reikalingus socialinius įgūdžius (Бандура, 2000).

Tyrimo objektas – sportuojančių moksleivių situacinių socialinių įgūdžių lygis ir svarba.

Darbo tikslas: atskleisti ugdymo programos įtaką sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams.

Pasak V. Aramavičiūtės (2002; 2004), E. Martišauskienės (2001) teigimu, ugdymas, kaip vertybių internalizavimas, yra jų įsisaugojimo, įprasminimo, tapimo savomis procesas. Tai toks procesas, kai vertybės paverčiamos savosiomis, tampa asmens vidine savastimi. Vadinasi, pedagoginiu požiūriu būtina pabrėžti ne tik tai, kaip moksleivis vertina savo socialinį elgesį, bet, S. Šukio (2001) teigimu, svarbu ir tai, ar jauna asmenybė suvokia ir socialinių įgūdžių svarbą gyvenime. Tik kai suvokiama socialinių įgūdžių svarba, galima tikėtis aukštesnio šių įgūdžių ly-

gio. Todėl šiame darbe formuluoti uždaviniai, kreipiantys į socialinių įgūdžių lygmenis ir jų svarbos pripažinimą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti ugdymo programos įtaką sportuojančių moksleivių situacinių socialinių įgūdžių lygiui.
2. Nustatyti ugdymo programos įtaką sportuojančių moksleivių situacinių socialinių įgūdžių svarbai pripažinti.

Hipotezė. Keliama prielaida, kad po ugdymo programos sportuojančių moksleivių situaciniai socialiniai įgūdžiai yra labiau išlavėję.

Tyrimo metodologija. Taikyti tokie tyrimo metodai: apklausa (adaptuotas E. Gambrill (1995) klausimynas (cituojama iš Šniras, 2004); ugdomasis eksperimentas; matematinė statistika (χ^2 kriterijus).

Diagnostinis tyrimas. Adaptuotame klausimyne pateikti šie socialiniai įgūdžiai: mokėti atsisakyti, reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, mokėti džiaugtis būti pagirtam, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti. Įvertinamas situacinių socialinių įgūdžių lygis ir svarba (skiriami trys rodiklių laipsniai: žemas (mažas), vidutinis, aukštas (didelis)). Adaptuoto klausimyno patikimumas buvo patikrintas, atlikus žvalgomąjį tyrimą. Pasinaudojus adaptuotu klausimynu moksleiviai žvalgomojo tyrimo metu buvo apklausti du kartus. Antrąjį kartą moksleiviai buvo apklausti praėjus dviem mėnesiams po pirmos apklausos. Gautas patikimas šių dviejų tyrimų rodiklių ryšys (Pearson'o koreliacijos koeficientas – 0,87). Aprašo vidinį suderinamumą parodė Cronbach'o alfa koeficientas 0,79 (Šniras, 2004).

Ugdomasis eksperimentas. Ugdomojo eksperimento metu buvo sudarytos edukacinės są-

lygos formuoti sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams. Taikyta dviejų grupių tyrimo schema panaudojant pradinį ir baigiamąjį matavimus. Anketinė apklausa buvo atliekama pradinio ir baigiamojo tyrimo metu. Pradinis tyrimas buvo atliktas prieš eksperimentą, o baigiamasis tyrimas – po ugdomosios programos sporto pratybų metu. Ugdomasis eksperimentas truko septynis mėnesius.

Ugdomajam eksperimentui naudojantis atsitiktinės serijinės atrankos principu buvo sudaryta eksperimentinė 26 žaidžiančių krepšinių moksleivių ir kontrolinė 28 moksleivių grupė (iš viso 54 tiriamieji). Abi tiriamųjų grupės buvo homogeniškos lyties ir amžiaus atžvilgiu. Buvo tiriami Kauno miesto V. Chomičiaus krepšinio mokyklos vaikinai, gimę 1991 metais. Nepriklausomo kintamojo (varžybų įgūdžių ugdymo programa, 1 lentelė) poveikis buvo taikomas tik eksperimentinei grupei, o kontrolinei grupei poveikis netaikytas. Situaciniams socialiniams įgūdžiams ugdyti buvo taikomi vaidybiniai žaidimai.

Ugdymo programos tikslas – padėti išmokti adaptyviai ir adekvačiai elgtis, kad elgesio veiksmingumą pripažintų ne tik patys moksleiviai, bet ir kiti asmenys. Situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programa buvo vykdoma per sporto pratybas, skiriant dalį laiko (15–20 min.) programos užduotims atlikti. Mūsų programoje situaciniams socialiniams įgūdžiams ugdyti buvo taikomi vaidybiniai žaidimai. Tai socialinių įgūdžių ugdymo metodas, padedantis modeliuoti realų elgesį ir sukuriantis saugesnę atmosferą elgesio alternatyvoms išplėsti. Per vaidybinį žaidimą individas yra „įstumiamas“ į situacijas, kurios atitinka jo realią ir reikšmingą veiklą, ir jam iškeliamas būtinumas keisti nuostatas, kad ateityje galėtų optimizuoti savo elgesį galimomis panašiomis situacijomis.

1 lentelė. Situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programa

Situaciniai socialiniai įgūdžiai	Jų ugdymo metodai (būdai)	Įgūdžiams ugdyti skirto laiko išraiška (val.)
	Vaidybinis žaidimas	4
Mokėti atsisakyti	„...“	„...“
Reaguoti į pastabas	„...“	„...“
Mokėti prieštarauti	„...“	„...“
Mokėti atsiprašyti	„...“	„...“
Pripažinti klydus	„...“	„...“
Džiaugtis būti pagirtam	„...“	„...“
Mokėti pradėti pokalbį	„...“	„...“
Mokėti pakalbėti apie ką nors	„...“	„...“
Mokėti baigti pokalbį	„...“	„...“
Prašyti pagalbos	„...“	„...“
Sakyti gerus žodžius	„...“	„...“
Sakyti, ką jauti	„...“	„...“

Pateikiama keletas situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programos vaidybinio žaidimų pavyzdžių. Mokėjimo atsisakyti įgūdžiui ugdyti buvo taikytas vaidybinis žaidimas „Atsisakymas“. Ugdytojas papasakoja moksleiviams apie pozą NE (sakykite NE kuo greičiau, sakykite NE tvirtu balsu, sakykite NE garsiai ir aiškiai, žiūrėkite pašnekovui tiesiai į akis ir neatsiprašinėkite. Pratimas atliekamas poromis. Vienas moksleivis siūlo kitam „cigaretę“ (rašiklį), o kitas atsisako. Kiti moksleiviai aptaria, ar atsisakymas įtikinamas.

Reagavimo į pastabas įgūdžiui ugdyti taikytas vaidybinis žaidimas „Pastaba“. Moksleiviai suskirstomi po penkis. Kiekvienos komandos moksleiviai parašo po pastabą draugui. Pavyzdžiui, tas ir tas nedarbštus, nesistengia, neklauso ugdytojo. Parašę pastabas moksleiviai lapelius sulanksto ir sudeda į dėžutę. Po to ima kurį nors lapelį ir skaito. Kiekvienas spėja, kuriam ta pastaba skirta.

Mokėjimo prieštarauti įgūdžiui ugdyti buvo taikytas žaidimas „Užduok klausimas“. Moksleiviai suskirstomi į dvi grupes. Jiems pateikiamas klausimas: *Ar gali krepšininkai var-*

toti dopingą?. Viena grupė turi išsakyti argumentus už, o kita – prieštarauti. Paskui pateikiamas kitas klausimas: *Artinka krepšininkams tatauotuės?*, ir grupės susikeičia vietomis.

Vaidybinis žaidimas „Piešinys“ buvo skirtas pripažinimui klydus ugdyti. Vienas komandos narys sėdi ausį priglaudęs prie popieriaus lapo, pakabinto ant sienos. Kitas moksleivis tuo metu apvedžioja jo profilį popieriaus lape. Kitų komandų nariai turi atpažinti moksleivį iš profilio. Jeigu apsirinka, tai turi pripažinti, kad suklydo.

Pratimas „Gaudynės“, skirtas įgūdžiui mokėti džiaugtis būti pagirtam ugdyti. Moksleiviai suskirstomi į grupes po penkis asmenis. Žaidžiamos gaudynės. Po ugdytojo signalo keturi moksleiviai bėga iš vienos aikštelės galo į kitą, o vienas juos gaudo. Jei kurį nors pagauja, ugdytojas jį pagiria, ir moksleivis gali pasidžiaugti neliečiamybės statusu per kitas gaudynes.

Tyrimo rezultatai. Eksperimento pradžioje atliktas tyrimas parodė, kad abiejų grupių moksleiviai situacinius socialinius įgūdžius vertino panašiai (2 lentelė). Palyginus eksperimen-

tinės ir kontrolinės grupės procentinį atsakymų pasiskirstymą, matyti, kad tiek eksperimentinei, tiek kontrolinei grupei būdingas vidutinis situacinių įgūdžių lygis. Vis dėlto labiausiai domino, kaip pakito tokių įgūdžių vertinimas po socialinių įgūdžių ugdymo programos. Pakartotinis tyrimas po ugdymo eksperimento parodė, kad eksperimento metu taikytos pedagoginio poveikio priemonės darė įtaką situacinių socialinių įgūdžių lygiui. Duomenys (2 lentelė) rodo, kad kontrolinės grupės situacinių socialinių įgūdžių pokyčiai yra neženklius, o eksperimentinės grupės įgūdžių lygio įverčiai statistiškai patikimai padidėjo, nes padaugėjo atsakymų, kuriuose įgūdžių lygis yra vertinamas kaip aukštas. Analizuojant duomenis (2 lentelė) detaliau, galima pastebėti, kad statistiškai patikimų pokyčių eksperimentinėje grupėje nėra tik įgūdžio mokėti džiaugtis pagirtam atveju. Galima manyti, kad tai yra toks įgūdis, kuris įprastas ir dažnai taikomas kasdienio gyvenimo situacijomis, todėl šio įgūdžio didelių pokyčių eksperimento metu nesitikėta. Analizuojant įgūdžio mokėti atsisakyti pokyčius po ugdymo programos (po pakartotinio tyrimo) paaiškėjo, kad 53,8 proc. eksperimentinės grupės tiriamųjų šio įgūdžio lygį įvertino kaip aukštą, nors pradinio tyrimo metu (prieš eksperimentą) 50 proc. tiriamųjų šių įgūdžių lygį įvertino kaip vidutinį ($p < 0,01$). Eksperimentinės grupės tiriamųjų įgūdžio reaguoti į pastabas lygis gerokai padidėjo po ugdymojo eksperimento, nes aukštą įgūdžių lygį nurodė 76,9 proc. tiriamųjų ($p < 0,01$). Palyginus eksperimentinės grupės įgūdžio pradėti pokalbį duomenų procentinį pasiskirstymą su pradiniais duomenimis, matoma, kad aukšto lygio atvejų skaičius padidėjo nuo 30,8 proc. iki 46,2 proc. ($p < 0,01$), be to, po eksperimento nebuvo moksleivių, kurie įgūdžių lygį būtų įvertinę kaip

žemą. Po eksperimento eksperimentinėje grupėje patikimai ($p < 0,01$) padaugėjo moksleivių, kurie įgūdžio mokėti pakalbėti lygį vertino kaip aukštą (prieš eksperimentą – 7,7 proc., po eksperimento – 69,2 proc., $p < 0,01$), o sumažėjo moksleivių, kurie šio įgūdžio lygį vertino vidutiniškai (prieš eksperimentą – 57,7 proc., po eksperimento – 30,8 proc., $p < 0,01$). Analizuojant įgūdžio paprašyti pagalbos duomenis, pastebėta, kad po eksperimento eksperimentinės grupės tiriamieji dažniau nurodė šio įgūdžio lygį kaip aukštą (prieš eksperimentą – 30,8 proc., po eksperimento – 65,4 proc., $p < 0,05$). Įgūdžio sakyti gerus žodžius rezultatų analizė atskleidė, kad dėl socialinių įgūdžių ugdymo programos poveikio eksperimentinėje grupėje pasikeitė įgūdžio žemo ir aukšto lygio vertinimų santykis: prieš eksperimentą 26,9 proc. moksleivių žemai įvertino įgūdžio lygį, o po eksperimento žemų įvertinimų nebuvo; o aukštą įgūdžio lygį prieš eksperimentą nurodė – 34,6 proc., o po eksperimento – 76,9 proc. ($p < 0,01$). Tyrimo rezultatai rodo, kad patikimai ($p < 0,01$) padidėjo eksperimentinės grupės įgūdžio pasakyti, ką jauti, lygis. Manytina, kad šie rezultatai atskleidžia socialinių įgūdžių ugdymo galimybes, ugdant tokius situacinius socialinius įgūdžius, kaip antai: mokėti atsisakyti, reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, mokėti baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti.

Kadangi, kaip minėta, pedagoginiu požiūriu reikšminga, kaip įsisąmoninamas, įprasminamas socialinių įgūdžių svarbos suvokimas, buvo analizuojamas ir šis aspektas.

Situacinių socialinių įgūdžių svarbos pokyčius vertinome prieš ugdomąjį eksperimentą ir po jo (3 lentelė). Analizuojant situacinių so-

2 lentelė. Eksperimentinės ir kontrolinės grupės mokslievių pasiskirstymas pagal situacinių socialinių įgūdžių lygį prieš eksperimentą ir po jo (skaičiais ir procentais)

SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI	Grupė	Tyrimo laikas	Lygis						χ ²
			Žemas		Vidutinis		Aukštas		
			n	%	n	%	n	%	
Mokėti atsisakyti	EG**	Prieš eksperimentą	10	38,5	13	50,0	3	11,5	12,842
		Po eksperimento	2	7,7	10	38,5	14	53,8	p = 0,002
	KG	Prieš eksperimentą	7	25,0	13	46,5	8	28,5	2,635
		Po eksperimento	4	14,2	13	67,9	5	17,9	p = 0,268
Reaguoti į pastabas	EG**	Prieš eksperimentą			18	69,2	8	30,8	11,143
		Po eksperimento			6	23,1	20	76,9	p = 0,001
	KG	Prieš eksperimentą	1	3,6	11	39,3	16	57,1	1,133
		Po eksperimento	3	10,7	11	39,3	14	50,0	p = 0,567
Mokėti prieštarauti	EG*	Prieš eksperimentą	1	3,8	14	53,8	11	42,4	6,813
		Po eksperimento			6	23,1	20	76,9	p = 0,033
	KG	Prieš eksperimentą	5	17,9	12	42,9	11	39,2	2,987
		Po eksperimento	1	3,6	14	50,0	13	46,4	p = 0,225
Atsiprašyti	EG**	Prieš eksperimentą	9	34,6	6	23,0	11	42,4	10,926
		Po eksperimento			10	38,5	16	61,5	0,004
	KG	Prieš eksperimentą	6	21,4	7	25,0	15	53,6	0,123
		Po eksperimento	5	17,9	7	25,0	16	57,1	p = 0,940
Pripažinti klydus	EG*	Prieš eksperimentą			10	38,5	16	61,5	5,026
		Po eksperimento			3	11,5	23	88,5	p = 0,025
	KG	Prieš eksperimentą			7	25,0	21	75,0	3,205
		Po eksperimento	2	7,2	10	35,7	16	57,1	p = 0,201
Mokėti džiaugtis pagirtam	EG	Prieš eksperimentą			10	38,5	16	61,5	0,787
		Po eksperimento			7	26,9	19	73,1	p = 0,375
	KG	Prieš eksperimentą			9	32,1	19	67,9	3,523
		Po eksperimento	3	10,7	10	35,7	15	53,6	p = 0,172
Pradėti pokalbį	EG**	Prieš eksperimentą	14	53,8	4	15,4	8	30,8	20,356
		Po eksperimento			14	53,8	12	46,2	p = 0,000
	KG	Prieš eksperimentą	14	50,0	9	32,1	5	17,9	0,789
		Po eksperimento	11	39,2	12	42,9	5	17,9	p = 0,674
Mokėti pakalbėti	EG**	Prieš eksperimentą	9	34,6	15	57,7	2	7,7	23,930
		Po eksperimento			8	30,8	18	69,2	p = 0,000
	KG	Prieš eksperimentą	9	32,1	12	42,9	7	25,0	3,929
		Po eksperimento	3	10,7	17	60,7	8	28,6	p = 0,140
Mokėti baigti pokalbį	EG**	Prieš eksperimentą	10	38,4	10	38,5	6	23,1	15,314
		Po eksperimento			9	34,6	17	65,4	p = 0,000
	KG	Prieš eksperimentą	8	28,6	12	42,9	8	28,5	4,554
		Po eksperimento	2	7,1	14	50,0	12	42,9	p = 0,103
Papašyti pagalbos	EG*	Prieš eksperimentą	8	30,8	10	38,4	8	30,8	8,907
		Po eksperimento	1	3,8	8	30,8	17	65,4	p = 0,012
	KG	Prieš eksperimentą	5	17,9	10	35,7	13	46,4	0,348
		Po eksperimento	5	17,9	12	42,8	11	39,3	p = 0,840
Sakyti gerus žodžius	EG**	Prieš eksperimentą	7	26,9	10	38,5	9	34,6	12,172
		Po eksperimento			6	23,1	20	76,9	0,002
	KG	Prieš eksperimentą	7	25,0	9	32,1	12	42,9	1,247
		Po eksperimento	4	14,2	12	42,9	12	42,9	p = 0,536
Pasakyti, ką jauti	EG**	Prieš eksperimentą	8	30,8	11	42,3	7	26,9	17,250
		Po eksperimento			5	19,2	21	50,0	p = 0,000
	KG	Prieš eksperimentą	8	28,6	11	39,3	9	32,1	2,833
		Po eksperimento	3	10,7	14	50,0	11	39,3	p = 0,243

Pastaba. EG – eksperimentinė grupė, KG – kontrolinė grupė,

* – p < 0,05 lyginant eksperimentinės grupės mokslievių pasiskirstymą prieš eksperimentą ir po jo;

** – p < 0,01 lyginant eksperimentinės grupės mokslievių pasiskirstymą prieš eksperimentą ir po jo

cialinių įgūdžių įvertinimą prieš eksperimentą pastebėta, kad eksperimentinėje ir kontrolinėje grupėje žemiausiai buvo vertinama įgūdžio mokėti pakalbėti svarba: 42,3 proc. eksperimentinės grupės tiriamųjų ir 32,1 proc. kontrolinės grupės tiriamųjų nuomone, šio įgūdžio svarba yra maža. Tyrimas, atliktas po eksperimento, parodė, kad eksperimento metu taikomas ugdomasis poveikis eksperimentinei grupei turėjo įtakos, nes labai pakito tik eksperimentinės grupės situacinių socialinių įgūdžių svarbos vertinimai. Statistiškai patikimų pokyčių eksperimentinėje grupėje nebuvo tik vertinant įgūdžių mokėti atsakyti ir mokėti džiaugtis pagirtam svarbą.

Reikia pažymėti, kad vertinant visų kitų situacinių socialinių įgūdžių (reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, mokėti baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti) svarbą eksperimentinėje grupėje įvyko statistiškai patikimų pokyčių.

Vadinasi, galima teigti, kad socialinių įgūdžių ugdymo programa darė įtaką sportuojančių moksleivių situacinių socialinių įgūdžių svarbai suvokti. Ugdomojo eksperimento duomenys parodė, kad statistiškai patikimų įvyko tiek moksleivių socialinių įgūdžių lygio, tiek jų svarbos suvokimo pokyčių. Pedagoginiu požiūriu tai galima vertinti kaip ugdomosios programos poveikio kryptingumą: ugdomoji programa skatino moksleivius ne tik pripažinti socialinių įgūdžių lygmenį, bet ir jų svarbą.

Tyrimo rezultatų aptarimas. Atliktas tyrimas leido įvertinti situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programos įtaką sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams. Pasitvirtino hipotezė, kad po ugdymo programos sportuojančių moksleivių situaciniai socialiniai

įgūdžiai yra labiau išlavėję. Tyrimo rezultatai parodė, kad pakilo eksperimentinės grupės moksleivių šių socialinių įgūdžių lygis: mokėti atsakyti, reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, mokėti džiaugtis pagirtam, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, mokėti baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti. Visus šiuos pokyčius galima paaiškinti ugdomuoju poveikiu, kuris buvo taikytas eksperimento metu. Antrasis tyrimas, atliktas po eksperimento, parodė, kad eksperimento metu taikomas ugdomasis poveikis eksperimentinei grupei turėjo įtakos, nes labai pakito tik eksperimentinės grupės situacinių socialinių įgūdžių svarbos vertinimai. Analizuojant duomenis detaliau, paaiškėjo, kad statistiškai patikimų pokyčių eksperimentinėje grupėje nebuvo tik vertinant įgūdžių mokėti atsakyti bei mokėti džiaugtis pagirtam svarbą (dėl jų įprastumo ir dažno taikymo kasdienio gyvenimo situacijomis). Vadinasi, galima teigti, kad socialinių įgūdžių ugdymo programa turėjo didelę įtaką sportuojančių moksleivių situacinių socialinių įgūdžių svarbai suvokti. Palyginus atlikto tyrimo ir kitų tyrimų metu taikomų socialinių įgūdžių ugdymo programų veiksmingumą situaciniams socialiniams įgūdžiams ugdyti, galima konstatuoti, kad ne visi autoriai gauna vienodus rezultatus. Kai kurie autoriai (pavyzdžiui, Gibbons, Ebbeck, 1997) teigia, kad ugdymo modelis yra veiksmingesnis, jei jis grindžiamas kognityviu individo pažinimu (kai ugdymo objektas skatinamas spręsti problemines situacijas), tačiau ir aprašomo tyrimo rezultatai įrodė situacinių socialinių įgūdžių ugdymo modelio veiksmingumą, nors orientuotasi į socialinio išmokymo teorijų nuostatas. Manytina, kad socialinių įgūdžių programos veiksmingumas priklauso ir nuo to, kaip yra kontroliuojami šalutiniai kintamieji. Pavyzdžiui, J. Vyšniauskytei-Rimkienei

3 lentelė. Eksperimentinės ir kontrolinės grupės mokslievių pasiskirstymas pagal situacinių socialinių įgūdžių svarbą prieš eksperimentą ir po jo (skaičiais ir procentais)

SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI	Grupė	Tyrimo laikas	Svarba						$\chi^2(2)$ P
			Maža		Vidutinė		Didelė		
			n	%	n	%	n	%	
Mokėti atsisakyti	EG	Prieš eksperimentą	4	15,4	11	42,3	11	42,3	5,404
		Po eksperimento	1	3,8	6	23,1	19	73,1	p = 0,067
	KG	Prieš eksperimentą	5	17,9	14	50,0	9	32,1	3,707
		Po eksperimento	4	14,3	8	28,6	16	57,1	p = 157
Reaguoti į pastabas	EG*	Prieš eksperimentą	5	19,2	12	46,2	9	34,6	8,800
		Po eksperimento			8	30,8	18	69,2	p = 0,012
	KG	Prieš eksperimentą	6	21,4	15	53,6	7	25,0	1,282
		Po eksperimento	9	32,1	11	39,3	8	28,6	p = 0,527
Mokėti prieštarauti	EG*	Prieš eksperimentą	7	26,9	11	42,3	8	30,8	6,136
		Po eksperimento	1	3,8	11	42,3	14	53,9	p = 0,047
	KG	Prieš eksperimentą	7	25,0	6	21,4	15	53,6	0,109
		Po eksperimento	6	21,4	6	21,4	16	57,2	p = 0,947
Atsiprašyti	EG*	Prieš eksperimentą	4	15,4	14	53,8	8	30,8	6,490
		Po eksperimento			11	42,3	15	57,7	p = 0,039
	KG	Prieš eksperimentą	3	10,7	15	53,6	10	35,7	4,616
		Po eksperimento	2	7,1	8	28,6	18	64,3	p = 0,099
Pripažinti klaidas	EG*	Prieš eksperimentą	2	7,6	12	46,2	12	46,2	6,000
		Po eksperimento			6	23,1	20	76,9	p = 0,050
	KG	Prieš eksperimentą	1	3,6	10	35,7	17	60,7	2,329
		Po eksperimento	4	14,3	7	25,0	17	60,7	p = 0,312
Mokėti džiaugtis pagirtam	EG	Prieš eksperimentą	2	7,7	8	30,8	16	61,5	2,730
		Po eksperimento			6	23,1	20	76,9	p = 0,255
	KG	Prieš eksperimentą	1	3,6	7	25,0	20	71,4	3,448
		Po eksperimento	5	17,9	8	28,6	15	53,6	p = 0,178
Pradėti pokalbį	EG*	Prieš eksperimentą	6	23,1	13	50,0	7	26,9	6,712
		Po eksperimento	2	7,7	8	30,8	16	61,5	p = 0,035
	KG	Prieš eksperimentą	4	14,3	16	57,1	8	28,6	2,318
		Po eksperimento	8	28,6	11	39,3	9	32,1	p = 0,314
Mokėti pakalbėti	EG**	Prieš eksperimentą	11	42,3	10	38,5	5	19,2	9,834
		Po eksperimento	2	7,7	11	42,3	13	50,0	p = 0,007
	KG	Prieš eksperimentą	9	32,1	12	42,9	7	25,0	2,506
		Po eksperimento	4	14,3	15	53,6	9	32,1	p = 0,286
Mokėti baigti pokalbį	EG*	Prieš eksperimentą	6	23,1	11	42,3	9	34,6	6,250
		Po eksperimento	3	11,6	5	19,2	18	69,2	p = 0,044
	KG	Prieš eksperimentą	7	25,0	9	32,1	12	42,9	0,731
		Po eksperimento	9	32,1	10	35,8	9	32,1	p = 0,694
Paprašyti pagalbos	EG*	Prieš eksperimentą	2	7,7	13	50,0	11	42,3	8,681
		Po eksperimento			5	19,2	21	80,8	p = 0,013
	KG	Prieš eksperimentą			11	39,3	17	60,7	4,325
		Po eksperimento	4	14,3	9	32,1	15	53,6	p = 0,115
Sakyti gerus žodžius	EG*	Prieš eksperimentą	3	11,5	9	34,6	14	53,8	6,432
		Po eksperimento	2	7,7	2	7,7	22	84,6	p = 0,040
	KG	Prieš eksperimentą	1	3,6	11	39,3	16	57,1	2,274
		Po eksperimento	4	14,3	8	28,6	16	57,1	p = 0,321
Pasakyti, ką jauti	EG*	Prieš eksperimentą	8	30,8	10	38,4	8	30,8	7,128
		Po eksperimento	1	3,8	11	42,3	14	53,9	p = 0,028
	KG	Prieš eksperimentą	7	25,0	12	42,9	9	32,1	2,747
		Po eksperimento	4	14,3	9	32,1	15	53,6	p = 0,253

Pastaba. EG – eksperimentinė grupė, KG – kontrolinė grupė,

* – p < 0,05 lyginant eksperimentinės grupės mokslievių pasiskirstymą prieš eksperimentą ir po jo

** – p < 0,01 lyginant eksperimentinės grupės mokslievių pasiskirstymą prieš eksperimentą ir po jo

(2004) nepavyko įrodyti paauglių socialinių gebėjimų programos lavinimo veiksmingumo, nes ji nekontroliavo tam tikrų veiksnių (prastas ugdytinių lankomumas, nepanaudoti papildomi socialinių gebėjimų veiksmingumą skatinantys veiksniai, pasirinktas nepatikrintas tyrimo instrumentas), kurie ir galėjo neigiamai paveikti socialinių gebėjimų lavinimo veiksmingumą. Mūsų tyrimo metu šalutiniai kintamieji buvo kontroliuojami, o ugdomosios programos poveikio veiksmingumas buvo įrodytas. Todėl reiktų nesutikti su kai kurių užsienio autorių (Manger, Eikeland, Asbjornsen, 2003) nuomone, kad socialinių įgūdžių programos poveikis gali būti labai mažas arba jo visai nebūti. Galima pritarti tik kitų (Gresham, Elliot, 1987; Margolin, 2001) pozicijai, kad socialinių įgūdžių ugdymas ne visada leidžia įgytą patirtį perkelti į realias gyvenimo situacijas.

Manytume, kad reikia naujų tyrimų, kuriuose būtų analizuojama, kaip dažnai sportuojantys moksleiviai taiko eksperimento metu įgytus situacinius įgūdžius.

LITERATŪRA

Aramavičiūtė V. Vertybių internalizacijos pokyčiai vyresniame mokykliniame amžiuje // *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2002, Nr. 9, p. 162–172.

Aramavičiūtė V. Dvasinis ugdymas postmodernėjančioje visuomenėje // *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2004, Nr. 13, p. 44–52.

Burnett C. Social impact assessment and sport development // *International Review for the Sociology of Sport*. 2001, No 36 (1), p. 41–58.

Conroy D. E., Silva M. J., Newcomer R. R., Walker B. W., Johnson M. S. Personal and Participatory Socializers of the Perceived Legitimacy of Aggressive Behavior in Sport // *Aggressive Behavior*. 2001, No 27, p. 405–418.

Conzelmann A., Nagel S. Professional careers of the Germany Olympic Athletes // *International Review for the Sociology of Sport*. 2003, No. 38, p. 259–281.

Išvados

1. Ugdomuoju eksperimentu nustatytas situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programos poveikis sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams: eksperimento metu taikytos pedagoginio poveikio priemonės turėjo teigiamą įtaką sportuojančių moksleivių situaciniams įgūdžiams. Po ugdymo programos pakilo įgūdžių lygis: mokėti atsisakyti, reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, mokėti baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti.
2. Atskleista, kad vertinant situacinių socialinių įgūdžių (reaguoti į pastabas, mokėti prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, pradėti pokalbį, mokėti pakalbėti, mokėti baigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti) svarbą eksperimentinėje grupėje įvyko statistiškai patikimų pokyčių dėl situacinių socialinių įgūdžių ugdymo programos poveikio.

Crutchfield L., Baltimore M., Felfeli M., Worth S. Empathic responding skills across counselor education training tracks: a comparison study // *Journal of Humanistic Counseling, Education & Development*. 2000, No. 38 (3), p. 162–170.

Eisenberg N., Zhou Q., Koller S. Brazilian adolescent's prosocial moral judgment and behavior: relations to sympathy, perspective taking, gender-role orientation, and demographic characteristics // *Child development*. 2001, No. 72, p. 518–534.

Erera P. Empathy training for helping professionals: model and evaluation // *Journal of Social Work Education*. 1997, No. 32 (2), p. 245–261.

Gard M., Meyenn R. Boys, bodies, pleasure and pain: Interrogating contact sports in schools // *Sport, Education & Society*. 2000, No. 5 (1), p. 19–35.

Gibbons S., Ebbeck V., Weiss M. Fair play for Kids: Effect on the moral development of children in physical education // *Research Quarterly for Exercise and Sport*. 1995, No. 66, p. 12–17.

Gresham F. M., Elliott S. N. The relationship between adaptive behavior and social skills: Issues in definition and assessment // *The Journal of Special Education*. 1987, No. 21, p. 167–181.

Hardy L., Jones G. Current issues and future directions for performance-related research in sport psychology // *Journal of Sport Sciences*. 1994, No. 12, p. 61–92.

Loughead T. M., Leith, L. M. Hockey coaches' and players' perceptions of aggression and the aggressive behavior of players // *Journal of Sport Behavior*. 2001, No. 24, p. 1–14.

Malinauskas R. Sporto pedagogų dorovinių veiklos bruožų vertinimas socialinio rengimo kontekste // *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2001, Nr. 1 (38), p. 38–43.

Manger T., Eikeland O., Asbjornsen A. Effects of training on pupils social skills // *Research in Education*, 2003, No. 69, p. 80–92.

Margolin S. Interventions for nonaggressive peer-rejected children and adolescents: a review of the literature // *Children and Schools*. 2001, No. 23 (3), p. 143–160.

Martišauskienė E. Paauglių dorovinių vertinimų formavimasis. Vilnius: VPU, 1997.

Martišauskienė E. Vyresniųjų paauglių požiūrio į dorines vertybes dinamika // *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2001, Nr. 8, p. 85–90.

Ommundsen Y., Roberts G. C., Lemyre P. N., Treasure D. Perceived motivational climate in male youth soccer: relations to social – moral functioning, sportsperson sip and team norm perceptions // *Psychology of Sport and Exercise*. 2003, No. 4 (4), p. 397–413.

Quatman T., Swanson C. Academic self-disclosure in adolescence // *Genetic, social, and general psychology monographs*. 2002, No. 128 (1), p. 47–75.

Stephens D. E. Predictors of aggressive tendencies in girls' basketball: An examination of beginning and advanced participants in a summer skills camp // *Research Quarterly for Exercise and Sport*. 2001, No. 72 (3), p. 257–266.

Sugiyama Y. The effect of basic social skills and psychological competitive ability on competitive social skills. In the dawn of the new millennium // *Proceedings of the 10th World Congress of Sport Psychology*. Vol. 3. Thessaloniki: Christodoulity Publications, 1999. P. 81–82.

Susan K., Jeffrey H., Weena Ch. Effects of communications skills training on parents and young adolescents from extreme family types // *Journal of child and adolescent psychiatric nursing*. 2003, No. 16 (4), p. 162–175.

Šukys S. Sportinė veikla kaip paauglių vertinimo orientacijų, asmenybės savybių ir socialinio elgesio formavimosi veiksnys. Daktaro disertacija. Kaunas: LKKA, 2001.

Šniras Š. Žaidžiančių krepšinių moksleivių socialinių įgūdžių svarba ir lygis // *Sporto mokslas*. 2001, Nr. 4(26), p. 42–46.

Šniras Š. Žaidžiančių krepšinių moksleivių dorovinių-socialinių įgūdžių ypatumai // *Pedagogika*. 2002, Nr. 58, p.123–129.

Šniras Š. Krepšinių žaidžiančių moksleivių situaciniai socialiniai įgūdžiai trenerio ir komandos draugų akimis // *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2004, Nr. 2 (52), p. 79–84.

Šniras Š., Malinauskas R. The peculiarities of moral skills of basketball – playing schoolchildren // *Sport Training in Interdisciplinary Scientific Researches*. Faculty of Management Technical University of Czestochowa. Czestochowa, 2004. P. 279–284.

Šniras Š., Malinauskas R. Žaidžiančių krepšinių moksleivių dorovinių įgūdžių ypatumai // *Ugdymo psichologija*. 2004a, Nr. 11-12, p. 119–124.

Šniras Š., Malinauskas R. Moral skills of schoolchildren // *Social behavior and personality*. 2005, No. 33 (4), p. 383–389.

Vyšniauskytė-Rimkienė J. Paauglių socialinių gebėjimų lavinimo veiksmingumo vertinimas // *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. 2004, Nr. 3 (53), p. 83–88.

Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург: Евразия, 2000.

Ложкин Г., Ласькова В. Межперсональные конфликты футболистов в командах олимпийского резерва // *Наука в олимпийском спорте*. 2000, No. 4, p. 117–123.

THE INFLUENCE OF A TRAINING PROGRAM ON SITUATIONAL SOCIAL SKILLS OF SPORT-EXERCISING SCHOOLCHILDREN

Romualdas Malinauskas, Šarūnas Šniras

Summary

The problem of the study is that data, which would reveal the influence of a training program on the situational social skills among sport-exercising schoolchildren, is still lacking. The purpose of this study is to define the evolution of situational social skills among sport-exercising schoolchildren under the influence of educational training program. It is presumed that after the training program situational social skills among sport-exercising schoolchildren are higher.

The study employed the E. Gambrill (1995) adapted questionnaire containing 12 situational skills. The following social skills were estimated: to be able to refuse, to react to remarks, to be able to contradict, to apologise, to recognise of being wrong, to be able to enjoy praise, to start a conversation, to be able to talk, to be able to end a conversation, to ask for help, to say good words, to tell what one feels. The skills training experiment based on the principle of random serial selection was carried out with an experimental group of 26 sport-exercising schoolchildren and a control group of 28 sport-exercising schoolchildren (in total, 54 tested persons). Both tested groups consisted of youth sport-exercising schoolchildren attending Kaunas V. Chomicius basketball school who were born in 1991.

A repeated research after the training experiment disclosed that measures of influence applied during

the experiment had impact on the level of situational social skills. It was established that variations of situational social skills in the control group were small, and the rates of the experimental group statistically significantly increased due to a considerable increase of responses in which the level of these skills was evaluated as high. The analysis of results showed that significantly higher were evaluated the following situational social skills: ability to refuse, to react to remarks, to contradict, to apologise, to recognise of being wrong, to start a conversation, to be able to talk, to end a conversation, to ask for help, to say good words, to tell what one feels. It is believed that considerable change in the assessments of situational social skills in the experimental group are significant because in this case they were based not on the data of schoolchildren's self-assessment, but on an objective opinion of team members. It is stated that changes that took place in the situational social skills of the experimental group might be directly related to the impact of the program for social skills training. After the experiment the level of all the situational social skills of schoolchildren in the experimental group considerably increased.

Keywords: situational social skills, training program, sport-exercising schoolchildren.

Gauta 2006 02 15

Priimta 2006 04 20